

Az erdőrezervátum- kutatás eredményei

Results of the Forests Reserve Research

ER 2001

1. évfolyam, 1. szám

SEPARATUM

MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézet
Institute of Ecology and Botany
of the Hungarian Academy of Sciences

AZ ERDŐREZERVÁTUM-PROGRAM

FOREST RESERVES PROGRAMME IN HUNGARY

Horváth Ferenc, Mázsa Katalin,
Temesi Géza*

MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete,
H-2163 Vácraát, Hungary
horvfe@botanika.hu

*Környezetvédelmi Minisztérium, Természetvédelmi
Hivatal

Összefoglalás

A tanulmány összefoglalja és ismerteti a KTM (a KöM jogelődje) Természetvédelmi Hivatala által több mint tíz éve indított erdőrezervátum-program rövid történetét, az erdőrezervátumok jogi meghatározását és védelmét, valamint azok fenntartásának, erdővagyon-kezelésének, vadállomány-fenntartásának, továbbá az erdei hasznóvételre, a tudományos kutatásra és a látogatásra vonatkozó korlátozások általános irányelveit. Áttekinti és leírja az erdőrezervátum-hálózat kijelölésével, fenntartásával, ellenőrzésével és kutatásával kapcsolatos feladatok körét és a feladatokhoz kapcsolódó szervezetek lehetséges szerepét. Végül ismerteti az erdőrezervátumokban folytatott hosszú távú kutatások eredményeinek megőrzéséhez és értéknövelő felhalmozásához szükséges infrastrukturális feltételeket.

Summary

The study summarises and outlines the brief history of the Forest Reserves Programme set off more than 10 years ago by the Nature Conservation Authority of the Ministry for Environment and Regional Policy, and presents the legal definition and legal protection of forest reserves in Hungary. It also defines the general directives for the preservation of

forest reserves, the handling of forest resources, the keeping of the game stock, the prohibition of use, and the restrictions concerning scientific research and tourist visits. The tasks related to the designation, maintenance, supervision and research of the forest reserve network, and the potential role of related organisations are outlined. Finally, the infrastructure conditions needed for the conservation and collection of the results of long-term research carried out in forest reserves are discussed.

Keywords: KöM Természetvédelmi Hivatal, országos erdőrezervátum-hálózat, Országos Erdőrezervátum Bizottság, erdőrezervátum-kutatás, erdőrezervátum fenntartás, természetvédelem

Bevezetés

Az erdőrezervátum-program Magyarország természetes vagy természetközeli erdeinek, erdei ökoszisztémáinak megőrzésére, természetes folyamatainak elmélyült és alapos megismerésére és megértésére szerveződött, illetve szervezett hosszú távú program, amelynek sikeres megvalósulása időszakonként eltérő, de többékevésbé egymásra épülő és összehangolt munkát igényel, ugyanakkor széles és hosszú távú keretet és koordinációt biztosít többféle szervezet és munkacsoport tevékenysége számára.

A program legfontosabb feladatai: az erdőrezervátumok kijelölése és természetvédelmi oltalom alá helyezése, fenntartása és megőrzése, az erdő-ökoszisztémák hosszú távú ökológiai, természetvédelmi és erdészeti kutatása, a védelmi tapasztalatok és a kutatási eredmények koncentrációja, értékelése, megismertetése és közzététele, valamint az eredményeknek

a természetvédelmi kezelésben és a természetközeli erdőgazdálkodásban való alkalmazása, felhasználása.

2001-ben tizenkét éves a Környezetvédelmi Minisztérium Természetvédelmi Hivatalának erdőrezervátum-programja. Működésének eredményeként nagyrészt sor került a hazai erdőrezervátumok elvi hátterének tisztázására, a hálózat kialakítására, a területek védetté és erdőrezervátummá nyilvánítására, s folyamatban van az erdőrezervátumok állapotfelvétele, hosszú távú fenntartási terveinek kidolgozása és kutatása. A hazai erdőrezervátum-hálózatot jelenleg hatvanhárom erdőrezervátum alkotja 13100 ha összterülettel, amelyből 3665 ha magterület, míg 9435 ha védőzóna. A hatvanhárom kijelölt területből negyvenkilencnek miniszteri rendelettel való erdőrezervátummá nyilvánítása 2000-ben megtörtént, míg tizennégy erdőrezervátum céljára kijelölt terület esetében folyamatban van a védetté nyilvánítási eljárás.

Az erdőrezervátumok kijelölésének múltja Európában és hazánkban

(Temesi Géza)

Az egyre fogyatkozó érintetlen erdők „őserdei rezervátumok” formájában való megőrzésének gondolata Európában először a XIX. század első évtizedeiben fogalmazódott meg. Az erdőrezervátumok kialakításának első szakasza földrészünkön az 1820-as évektől az első világháborúig tartott. Ekkor még majdnem zavartalan természetes erdőket jelöltek ki. A Kárpát-medence egyik legrégebbi erdőrezervátuma az 1838-ban kijelölt ZOFIN. A századfordulón létesült Európa egyik legnagyobb erdőrezervátuma, az alsó-ausztriai ROTWALD. A két világháború közötti második szakaszban jelölték ki például a Duna közelében a LANZHOT rezervátumot. Az erdőrezervátumok kijelölésének harmadik szakasza a második világháború után kezdődött. Ennek azonban mind a cél-, mind az eszközzrendszere eltér az előző két időszakétól, mert Európa-szerte elfogytak a valóban ősi állapotú, 400–500 éves fákkal uralt „őserdők”. Az erdőrezervátumok ügyének és kutatásának kiemelkedő jelentőségű képviselője és szorgalmazója a harmadik szakaszban H. Leibundgut volt (Somogyi és Halupa 1993).

Magyarországon az „erdőrezervációk” létesítésének gondolata először az 1920-as években merült fel, de a második világháború utáni hivatalos kijelölésre nem került sor. Kaán Károly Természetvédelem és a természeti emlékek című könyvében (Kaán 1932) több javaslatot is tett rezervációk kijelölésére a Mecsekben, a Bakonyban, a Vértesben, a Mátrában és a Bükk hegységben. Az erdőrezervátumokat szorgalmazó és az azokat kutató hazai (és külföldi) erdész szakemberek nagy részének az elképzelésére azonban az utóbbi évtizedig az volt jellemző, hogy a rezervátumok alapvető céljával a tudományos kutatás szolgálatát tekintették, s az erdőt jórészt a faállománnyal azonosították. Még Csapody és Szodfridt (1970) is csak a növények és a növénytársulások (nem pedig a teljes ökoszisztéma) védelmét tűzték ki célul. Az erdőrezervátumok kijelölése 1970 után egyre gyakrabban visszatérő gondolatává vált az ökológusok, a természetvédők, a biológusok és az erdészek egyes képviselői körében. A kezdeményezések terén igen termékeny volt az 1980 és 1990 közötti évtized, mint azt számos tanulmány és megjelent publikáció (Agócs 1984; Czajlik 1986; Somogyi 1989; Kovács 1989) is igazolja (Somogyi és Halupa 1993).

Az erdőről alkotott képünk határozott változása, az erdők háborítatlan állapotban való megóvása iránti tudományos és gyakorlati igények vezettek arra a gondolatra, hogy el kellene különíteni teljesen magára hagyott erdőrészeket, ahol semmilyen emberi tevékenység nem folyik, ahol a természet – regenerálva önmagát – élhetné „saját életét”, és ahol a természet működésére irányuló tudományos kutatásokat lehetne folytatni (Somogyi és Halupa 1993). Egyes, viszonylag háborítatlan területek kijelölésére a természetvédelem és az erdészet közös intézkedései révén először a nagyobb kiterjedésű, természetvédelmi oltalom alatt álló területeken került sor (a Bükki Nemzeti Park területén levő Őserdő, a Vértesi Tájvédelmi Körzetben található juhdöglői őserdő, a Mátrai Tájvédelmi Körzetben levő Csörgő-völgyi erdőrezervátum (1989) és Kékes erdőrezervátum (1990)).

A Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium (KTM) Természetvédelmi Hivatala (TvH) 1989-ben indította el a hazai erdőrezervátum-hálózat kijelölésére, fenntartására és

vizsgálatára irányuló munkaprogramját, amely 1991 tavaszától vált kiteljesedett országos programmá. A Természetvédelmi Hivatal szakemberei mindenekelőtt tisztázták az elméleti alapokat, majd tervezetet dolgoztak ki a hazai erdőrezervátum-hálózat kialakítására, s ennek alapján indulhatott meg a szakmai munka (Kovács 1989; Temesi 1993). A tervezet tartalmazta az erdőrezervátum-hálózat létrehozásának indokait és céljait, a kijelölés rendező elveit, valamint szakmai, kiterjedési és gyakorlati természetvédelmi szempontjait. Meghatározta az erdőrezervátum fogalmát is, amelyet némileg módosítva és kiegészítve a tudomány képviselői is elfogadtak. A későbbi törvényi szintű jogi szabályozás szintén ezt alkalmazta.

A KTM Természetvédelmi Hivatala 1991-ben országos bizottság életre hívását kezdeményezte az ügyben érintett neves szakemberek bevonásával, majd 1992 szeptemberében megalkult a *KTM – FM Országos Erdőrezervátum Bizottság*. Ezt követően a KTM Természetvédelmi Hivatala és az FM Erdészeti Hivatala a természetvédelmi területi szervek, azaz a nemzeti park igazgatóságok és a természetvédelmi igazgatóságok bázisán – erdőfelügyelőségek, erdőtervezési irodák, erdőgazdálkodók és kutatók bevonásával – regionális erdőrezervátum-munkacsoportokat bízott meg az országos erdőrezervátum-hálózat kijelölésének előkészítésével. Az országos bizottság és a regionális munkacsoportok megalakításával, valamint az érintett kutatóhelyek közreműködésének biztosításával megindulhatott a hazai erdőrezervátum-hálózat kialakítására és kutatására irányuló munka. Ebben a munkában az erdészek, a biológusok, az ökológusok, a természetvédők és más természetvizsgálók széles köre vett részt.

Alapvető változást hozott a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény, amelynek 29. § (3) bekezdése a védett természeti terület járulékos kategóriájaként bevezette az „erdőrezervátum” fogalmát, s az erdőrezervátumról nyilvánítással a természetvédelemért felelős minisztert hatalmazta fel. E jogi szabályozás értelmében 1997. január 1-je óta az erdőrezervátumok kijelölésének és természetvédelmének felelős szervei a Környezetvédelmi Minisztérium és a nemzeti park igazgatóságok.

Az erdőrezervátum fogalma a törvényekben, jogi védelem

(Temesi Géza)

Az „erdőrezervátum” védett természeti területként a régebbi hatályos természetvédelmi jogszabályokban nem szerepelt. Ugyancsak nem szerepelt a védelmi elsődleges rendeltetés egyik kategóriájaként az 1996 előtti erdészeti jogszabályokban sem. Ezt a problémát a természet védelméről szóló törvény és az új erdőtörvény 1996-ban rendezte, amikor is külön kategóriaként rendelkeztek az erdőrezervátumokról. 1997-ig jogi szempontból erdőrezervátum céljára kijelölt területekről beszélhettünk, de a kijelölt területek védelme a törvények hatálybalépéséig is részben biztosítva volt.

Az erdőrezervátum fogalma a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény szerint:

29.§

- (1) *Nemzeti parkot, tájvédelmi körzetet, természetvédelmi területet vagy azok meghatározott részét – ha az nemzetközileg kiemelkedő tudományos értéket képvisel – a miniszter jogszabályban, nemzetközi kötelezettségvállalásainkkal összhangban bioszféra-rezervátumként minősíthet.*
- (2) *A bioszféra-rezervátumon belül a kiemelkedő természetvédelmi érték közvetlen megóvására magterületet kell kijelölni.*
- (3) *A természetes vagy természetközeli állapotú erdei életközösség megóvását, a természetes folyamatok szabad érvényesülését, továbbá kutatások folytatását szolgáló erdőterületeket a miniszter, a földművelésügyi miniszterrel egyetértésben, jogszabályban – a 28.§ (1) bekezdése szerinti védett természeti területi kategóriába sorolva – erdőrezervátumként nyilvánítja. Az erdőrezervátum magterületét a (2) bekezdésben foglaltak szerint kell kijelölni.*
- (4) *E törvény erejénél fogva fokozottan védett a nemzeti park természeti övezete, a bioszféra-rezervátum magterülete, továbbá az erdőrezervátum magterülete.*

Az erdőrezervátum az erdőről és az erdő védelméről szóló 1996. évi LIV. törvény szerint:

17.§

(3) *Védett erdőnek minősül a különleges védelmet igénylő, természeti értékek minősülő erdő, illetőleg az az erdő, amely különlegesen alkalmas a természetközeli erdei életközösség, a biológiai sokféleség megőrzésére, valamint az erdőfejlődés kutatására, továbbá az erdőterületen lévő történelmi emlékhely területe. Ennek megfelelően védett erdőnek minősül:*

a/ ...

b/ ...

c/ ...

dl a természetközeli erdei életközösség megőrzését, fejlődésének kutatását szolgáló erdőrezervátum.

Az elfogadott definíció értelmében az *erdei ökoszisztéma-rezervátum* (röviden erdőrezervátum) *a természetes vagy természetközeli erdei életközösség megővését, a természetes ökológiai és evolúciós folyamatok szabad érvényesülését, továbbá e folyamatok kutatását szolgáló erdőterület.* Két részből (zónából) áll: az ún. magterületből és az azt körülvevő védőzónából. A magterület „fokozottan védett” természeti területként természetvédelmi oltalom, valamint teljes és végleges gazdasági korlátozás alatt áll, a védőzóna pedig általában „védett” (bizonyos esetekben fokozottan védett), s abban rendszerint a természetvédelmi céloknak is megfelelő természetközeli erdőgazdálkodás folytatható.

Az országos erdőrezervátum-hálózat kialakítását megvalósító természetvédelmi program egyik legfontosabb feladata a kijelölt magterületek és védőzónák megfelelő természetvédelmi oltalmának a biztosítása. A területek véglegesítő felülvizsgálata után ezért ott, ahol védetté nyilvánító jogszabály nem alapozta meg a természetvédelmi oltalmat, a Környezetvédelmi Minisztérium (KöM) Természetvédelmi Hivatala megkezdte a kijelölt területek védetté és erdőrezervátummá nyilvánításának előkészítését. Az erdőrezervátummá nyilvánítás során a környezetvédelmi miniszter az erdőrezervátum céljára kiválasztott területet rendeltben nyilvánítja erdőrezervátummá. A magyarországi erdőrezervátum-hálózat céljára kijelölt hatvanhárom terület erdőrezervátummá nyilvánítása ennek megfelelően két szakaszban valósul meg. A már védetté nyilvání-

tott területeken kijelölt negyvenkilenc természetvédelmi oltalom alatt álló, közelítőleg 9700 ha természeti területet erdőrezervátummá nyilvánító rendelet 2000-ben jelent meg. A KöM 1 – 4/2000. (III. 24.) és 13 – 17/2000. (VI. 26.) rendeletei a nemzeti park igazgatóságok illetékességi területe szerinti csoportosításban, a teljes- és a magterület, valamint az ingatlan-nyilvántartási számok feltüntetésével nevesítik az erdőrezervátumokat. A fennmaradó tizennégy kijelölt erdőrezervátum esetében a nem védett erdőrészeket védetté nyilvánításának előkészítése még folyamatban van.

Az erdőrezervátumok megőrzését, védelmét további törvényi előírások is segítik. A vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról szóló 1996. évi LV. törvény 21. §-a foglalkozik a vadászterület rendeltetésével, és újként vezeti be a különleges rendeltetésű vadászterület fogalmát.

A vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról szóló 1996. évi LV. törvény szerint:

21. §

(1) *A vadászterület rendeltetése szerint*

a) vadgazdálkodási, vagy

b) különleges

rendeltetésű lehet.

(2) *A vadászterület különleges rendeltetését a jogosult kérelmére a minisztérium – a Környezetvédelmi Minisztériummal egyetértésben – határozatban állapítja meg, ha*

a) azt a vad génállományának megőrzése szükségessé teszi;

b) oktatási-kutatási célból szükséges; valamint

c) a természetvédelmi érdekek érvényesítése ezt szükségessé teszi.

(3) *A különleges rendeltetésű vadászterületen a vadászati jog gyakorlásával kapcsolatos különleges feltételeket a határozat állapítja meg.*

(4) *A vadászterület különleges rendeltetésének közérdekből történő megállapítását:*

a) a miniszter,

b) a természetvédelemért felelős miniszter,

c) az oktatásért felelős miniszter

a tulajdonossal való előzetes egyeztetés után kezdeményezheti. A határozat meg-

hozatalára a (2)-(3) bekezdésben foglaltakat kell alkalmazni.

- (5) A vadászterület közérdekből történő különleges rendeltetésű vadászterületté való minősítéséből eredő többletköltség megtérítéséről az azt kezdeményező köteles gondoskodni.

A (2) és a (4) bekezdés értelmében a vadászterület génmegőrzési, oktatási-kutatási, vagy természetvédelmi célú különleges rendeltetését – a vadászatra jogosult kérelmére, vagy a földművelésügyi, a természetvédelemért felelős, illetve az oktatásért felelős miniszter közérdekből való kezdeményezésére – a földművelésügyi miniszter a természetvédelemért felelős miniszterrel egyetértésben állapítja meg. A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 34. § (1) bekezdése ezzel összefüggésben megállapítja, hogy a természetvédelemért felelős miniszter kezdeményezésére, a természet védelméhez fűződő érdekből különleges rendeltetésűvé nyilvánítható többek között az a vadászterület vagy annak az a része, ahol erdőrezervátum található:

34. §

- (1) A miniszter kezdeményezésére – a természet védelméhez fűződő érdekből – külön törvény szerinti különleges rendeltetésű vadászterületté nyilvánítható az a vadászterület, vagy annak az a része, ahol
- fokozottan védett természeti terület,
  - nemzeti park,
  - bioszféra-rezervátum vagy erdőrezervátum,
  - nemzetközi természetvédelmi egyezmény hatálya alá tartozó terület található.
- (2) A természet védelméhez fűződő érdekből különleges vadászterületté nyilvánításra a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló törvény rendelkezései az irányadóak.
- (3) A természet védelméhez fűződő közérdekből különleges rendeltetésű vadászterületté nyilvánított területeken a vad állomány-szabályozását, a vadászatot az igazgatóság kezdeményezésére, illetve az általa meghatározott természetvédelmi feltételekkel a vadászati hatóság határozata alapján a vadászatra jogosult köteles elvégezni.

- (4) Ha a védett természeti érték megóvása más módon nem érhető el, az igazgatóság kezdeményezésére a vadászati hatóság állomány-szabályozást rendel el.

Az erdőrezervátumok fenntartásának természetvédelmi általános irányelvei

(Temesi Géza)

A kiemelkedő természetvédelmi értéket jelentő erdei ökoszisztéma közvetlen megóvását az erdőrezervátum *magterülete* szolgálja, amely a törvény erejénél fogva mindig fokozottan védett természeti terület, s benne teljes használati korlátozás érvényesül. A *védőzóna* védett vagy fokozottan védett természeti terület, ahol az állandó védőfunkciót lehetővé tevő és a további természetvédelmi céloknak is megfelelő természetközeli erdőgazdálkodási módszerek alkalmazhatók. Az erdőrezervátumok fenntartása, céljainak érvényesülése érdekében lehetővé kell tenni:

- a magterületek teljes érintetlenségét és zavartalanságát,
- a védőzónák természetszerű állapotát és magterületet védő funkcióját,
- a területek zavartalanságát a természetvédelmi hatóság által engedélyezett állapotfelmérések (monitorozások) és kutatások során is,
- a látogatások fokozott tér- és időbeni korlátozását.

Rendkívül fontos feladat az erdőrezervátumok fenntartásának, természetvédelmi kezelésének hosszú távú tervezése, ezért bevezettük a *hosszú távú fenntartási terv* fogalmát. A vonatkozó jogszabályi előírások, a fenntartás általános irányelvei, valamint a megbízott tudományos műhelyek szakanyagai és a feladatra szervezett munkacsoport munkája alapján kidolgoztuk a hosszú távú fenntartási tervek (HFT) irányelveit és alapjait (Horváth 1999). Az erdőrezervátumok – a területileg illetékes nemzeti park igazgatóság javaslata alapján a KöM Természetvédelmi Hivatala által jóváhagyott – hosszú távú fenntartási tervei alapul szolgálnak az adott védett természeti terület természetvédelmi kezelési terveinek elkészítéséhez, az erdőrezervátumokra vonat-

kozó előírások így a tízévente felülvizsgálandó természetvédelmi kezelési terveken keresztül érvényesülnek majd.

Az erdőrezervátumok erdőgazdasági vagyongazdálkodása

Erdőrezervátum magterület

A fokozottan védett természeti területen levő erdőkre vonatkozó természetvédelmi törvényi előírásban megfogalmazott természetvédelmi kezelést a magterületen úgy kell értelmezni, hogy ott általában tilos minden emberi beavatkozás, és teljes gazdálkodási korlátozás érvényesül. Az erdőrezervátumok magterülete „a természet szentély területe”. Az erdőgazdálkodó feladata itt alapvetően a vagyongazdálkodás.

Erdőrezervátum védőzóna

Az erdőrezervátumok védőzónájában csak olyan erdőgazdálkodási tevékenység folytatható, amely átmenetileg sem csökkenti a magterület védelmét biztosító védőfunkciót, s fokozatosan végre kell hajtani azokat a beavatkozásokat, amelyek a magterület védelmét legjobban szolgáló természetközeli állapot mielőbbi eléréséhez szükségesek. A védőzóna védőfunkcióját (az erdőrezervátum céljával összhangban) a természeteshez minél közelebb álló, őshonos fajok, elegyes, vegyes korú, fajokban gazdag erdők, a különböző típusú (valódi, csoportos stb.) szájalóerdők valósítják meg a legjobban. A cél ezért a folyamatos borításhoz vezető állapot elérése, a szájalásos, a szájalóvágásos vagy az elnyújtott felújítási időszakú, elsősorban egyenlőtlen bontáson alapuló fokozatos felújítógázásos erdőművelési módszerek alkalmazása.

Az erdei ökoszisztémák stabilitását és természetvédelmi értékét többek között alapvetően meghatározza a biológiai sokféleség. Meghatározó természetvédelmi cél ezért a biológiai sokféleség természetközeli erdőművelési módszerekkel való megőrzése vagy növelése, például a termőhelynek megfelelő őshonos elegyfajok bevétele helyi származású szaporítóanyaggal való pótlással, a kiszáradt és túlkoros egyedek visszahagyása, a cserjeszint védelme, a gallyanyag visszahagyása. Ha erdővédelmi beavatkozásokra van szükség, minden esetben természetbarát biológiai eljárásokat kell alkalmazni.

Az erdőrezervátum védőzónájának fokozottan védett természeti területén levő erdők kezelése során figyelembe kell venni a fokozottan védett természeti területre vonatkozó, valamint a terület fokozottan védett vagy védett természeti értékeitől függő jogszabályi, illetve kezelési előírásokat is. Általános alapkövetelmény, hogy csak természetközeli és természetkímélő technológiák alkalmazhatók. Tarvágás egyáltalán nem végezhető, a végvágás összefüggő maximális területe nem lehet több 0,5 ha-nál és hagyásfák, hagyásfacsoportok fenntartására is szükség van. A vágásérettségi kor a biológiai vágásérettség időszakán belül tervezendő.

Az erdőrezervátum védett természeti területen levő védőzónájában a védett természeti területre vonatkozó jogszabályi előírások, valamint a természetvédelmi kezelési előírások betartásával természetközeli erdőgazdálkodás folytatandó. Általános követelmény a természetkímélő technológia alkalmazása. A végvágás legnagyobb összefüggő területe nem haladhatja meg a 0,5 ha-t. Hagyásfák, hagyásfacsoportok fenntartása indokolt. Tarvágás csak nem őshonos fajokból álló, vagy természetes felújulásra nem képes állományokban engedélyezhető, legfeljebb 0,3 ha összefüggő terület nagyságokkal, ha az nem veszélyezteteti a magterületet védő funkciót és a konkrét természetvédelmi célokat. A vágásérettségi kor a biológiai vágásérettséghez közeli időpontra tervezendő.

Vadállomány-fenntartás az erdőrezervátumok területén

Az erdőrezervátumokban csak az őshonos vadászható állatfajok tarthatók fenn, a természetes vadeltartó képességnek megfelelő természetközeli összetételben és állomány nagyságban, a természetvédelmi célok elsődlegességének figyelembevételével.

A teljes erdőrezervátumot különleges rendeltetésű és természetvédelmi célú vadászterület-részként célszerű fenntartani, extenzív állománykezeléssel. Hagyományos vadgazdálkodás a területen nem folytatható. A vadetetés nem megengedett, vadászati berendezések (a hordozható magasles ideiglenes elhelyezésének kivételével) nem helyezhetők el, az ott meglevőket pedig át kell helyezni. A vadál-

lomány létszámát a kritikus károsítási küszöb alatt kell tartani. A vadkárosítás ellen az állománylétszám szabályozásával, megfelelő kerítéssel, vagy a vadnak a területről való elvonásával lehet védekezni. A nagyvad – szükség esetén intenzív – vadászata (elejtése) vagy befogása csúcsragadozó hiányában általában elkerülhetetlen. A vadászat az erdőrezervátum zavartalanságának szavatolása érdekében időben, térben és módszereiben erősen korlátozott, illetve szabályozott kell legyen, az erdőrezervátum céljainak megfelelően. A vadat elsősorban a védőzónában kell elejteni.

Az erdőrezervátumokat magában foglaló vadgazdálkodási körzetek és vadászterületek legkisebb és legnagyobb fenntartható vadlétszámának meghatározásakor, valamint a vadgazdálkodás tíz évre szóló és éves tervezése során figyelembe kell venni az erdőrezervátumok fenntartásának érdekeit, valamint a térség természetszerű erdeinek vadvédelmi kerítés nélküli felújíthatóságának követelményét. A magterületet vadvédelmi kerítéssel indokolt bekeríteni abban az esetben, ha a térség nagyvadállománya a természetes vadeltartó képességet számottevően meghaladja, és súlyosan veszélyezteti a természetes ökológiai folyamatokat.

Erdei haszonvételek az erdőrezervátumokban

A felvázolt erdőgazdasági vagyonkezelés és vadászat kivételével *mindennemű más fő- vagy mellék-haszonvételi tevékenység általában tilos* az erdőrezervátumok teljes területén. Az erdőtvény alapján erdei haszonvételnek minősül a fakitermelésen és a vadászaton kívül a száradék, a gally, a díszítő lomb, a mag, a gomba, a moha, a virág, a vadgyümölcs és a gyógynövény gyűjtése, valamint a bot, a nád, a sás és a gyékény termelése, illetve a fű kaszálása, továbbá a méhészeti tevékenység és a fenyőgyanta gyűjtése, amelyek nem engedélyezhetők.

Tudományos kutatási tevékenység

A természetvédelmi törvény szerint a védett természeti területen a természetvédelmi hatóság engedélyére van szükség kutatás, gyűjtés

és kísérlet végzéséhez, a fokozottan védett természeti területen pedig a nemzeti park igazgatóság engedélye kell a területre való belépéshez is. Az erdőrezervátum céljai közül az erdei életközösség megóvásának és a természetes folyamatok szabad érvényesülésének, tehát a háborítatlanságnak van elsőbbsége. Az erdőrezervátum magterületek fokozottan védett, míg a védőzónák védett vagy fokozottan védett természeti területek. Mindezekre, valamint a törvény tárgyi hatályára (LIII. törvény a természet védelméről 2. § [1] bek. f. pont) is tekintettel az erdőrezervátumokban kérelmezett kutatások engedélyezésekor a nemzeti park igazgatóságok a következő, országosan egységes feltételrendszert alkalmazzák.

Magterületen és fokozottan védett védőzónában kérelmezett tudományos kutatómunka csak

- a belépéshez szükséges engedéllyel együtt,
- legfeljebb egy naptári évre,
- természetes személyek részére,
- a nemzeti park igazgatóság által elfogadott kutatási módszerek alapján, és
- a vonatkozó jogszabályi követelményeknek megfelelően engedélyezhető.

A magterületen folytatott kutatások nem zavarhatják az erdő természetes ökológiai folyamatait, s nem veszélyeztethetik a természet védelméhez, illetve az erdőrezervátum fenntartásához fűződő célokat és érdekeket. Olyan kutatások, amelyek a védőzónában is eredményesen végezhetők, a magterületen nem engedélyezhetők. Az erdőrezervátum alapvető természetvédelmi céljaival össze nem egyeztethető kutatási tevékenység az erdőrezervátum magterületen nem folytatható, más tudományos célra a természetvédelmi törvény szerinti tudományos rezervátum jelölhető ki. A magterületen való tartózkodásról és az ott végzett kutatási tevékenységről az engedéllyel rendelkezőknek a területileg illetékes nemzeti park igazgatóságot folyamatosan tájékoztatniuk kell. A kutatások csak a megfigyelés, a mérés és a felvételezés beavatkozásmentes módszereivel folytathatók, s alapvetően az egységes metodika szerinti szisztematikus állapotfelvételre, biodiverzitás-monitorozásra, az életközösség működésének tanulmányozására, vala-

mint társulástani és szukcessziós vizsgálatokra irányulhatnak, a terület teljes zavartalansága mellett.

Előírások a talajvizsgálatokra vonatkozóan:

- az erdőrezervátum magterületén talajszelvény-mintagödör nem ásható, talajvizsgálat csak fúrással végezhető,
- csak annyi talajvizsgálati hely jelölhető ki a nemzeti park igazgatóság jóváhagyásával, amennyi a vegetáció változatossága és a termőhely-térképezés miatt minimálisan feltétlenül indokolt.

A botanikai és a zoológiai vizsgálatokra vonatkozó főbb előírások a következők:

- csak olyan vizsgálati módszerek alkalmazhatók, amelyek közvetve sem károsítják az élővilágot, s nem veszélyeztetik a populációk önfenntartását, az életközösség szabad működését és folyamatait,
- a vizsgálatok során nélkülözhetetlen tartós jelölések alkalmazásához a nemzeti park igazgatóság hozzájárulására van szükség,
- a talajfelszínre kerülő elhalt növényi részek nem bolygathatók, nem távolíthatók el, nem vihetők el,
- élő vagy elhalt szervezetekből csak a nemzeti park igazgatóság engedélyével vehető minta.

Egyéb tekintetben a fokozottan védett természeti területre vonatkozó jogszabályi előírások érvényesek.

A védőzóna védett (nem fokozottan védett) természeti területén végzett kutatásokra a védett természeti területen folyó tevékenységekre vonatkozó jogszabályi előírások érvényesek. A nem fokozottan védett védőzónában engedéllyel olyan kutatások is végezhetőek, amelyek esetleg destruktív mintavétellel járnak, azonban törekedni kell a kutatással járó bolygatás mértékének minimalizálására. A kutatási tevékenység nem veszélyeztetheti a természet védelméhez fűződő érdekeket.

A védett és a fokozottan védett fajokat illetően az erdőrezervátumban is a vonatkozó jogszabályi előírások a mérvadók.

Az erdőrezervátumokban végzett kutatások adatairól és eredményeiről készült kutatási jelentésekből és publikációkból – a kutatás tá-

mogatási forrásától függetlenül – egy példányt le kell adni a KöM Természetvédelmi Hivatalában archiválás céljából, mert ez a nemzeti park igazgatósági kutatási engedélyek megújításának egyik feltétele.

Az erdőrezervátumok látogatása

Az erdőtörvény szerint az erdőrezervátum területe üdülés, illetőleg sportolás céljából – a kijelölt út kivételével – nem vehető igénybe. A részletesebb szabályozás a természetvédelmi törvény előírásainak alkalmazásán alapul.

Erdőrezervátum magterület és fokozottan védett védőzóna

Fokozottan védett természeti területen a nemzeti park igazgatóság engedélye szükséges a belépéshez. Az erdőrezervátum magterületére és fokozottan védett védőzónájába csak külön feltételekkel, ellenőrzött körülmények között, tudományos kutatás és szakoktatás céljából engedélyezhető a belépés az arra illetékeseknek.

Elsősorban a nemzeti park kezelt vagy bemutatató övezetében és tájvédelmi körzetben jelölhető ki bemutatató-erdőrezervátum, amelynek magterülete külön engedéllyel és a nemzeti park igazgatóság által kijelölt személy kíséretében korlátozottan látogatható. Csoportos látogatásra csak a bemutatató-erdőrezervátumokban, kis létszámú csoportokban, meghatározott útvonalon, a nemzeti park igazgatóság által kijelölt személy kíséretében kerülhet sor.

Erdőrezervátumi védőzóna védett természeti területen

Védett természeti területen vagy annak meghatározott részén – ha a védelem érdekei szükségessé teszik – a természetvédelmi hatóság korlátozhatja, illetve megtilthatja a közlekedést és a tartózkodást. Az erdőrezervátum védett természeti területet alkotó védőzónájába való belépést, ott-tartózkodást tehát a nemzeti park igazgatóság indokolt esetben a természetvédelmi érdekeknek megfelelően a teljes tiltásig terjedően korlátozhatja. Az erdőrezervátumokban mindenütt gondoskodni kell a turistautak megszüntetéséről és a turistaforgalom eltereléséről.

Az erdőrezervátum-hálózat kijelölésével, fenntartásával, ellenőrzésével és kutatásával kapcsolatos feladatok és szervezeti háttérük

(Mázsa Katalin)

Erdőrezervátumok kijelölése

Az erdőrezervátum-hálózat további nagymértékű kiterjesztése nem cél, azonban a hálózat alakításának és szakmailag indokolt (pl. egyes erdőtársulások vagy erdőgazdálkodási régiók indokolatlan alulreprezentáltsága miatti) bővítésének a lehetőségét fenn kell tartani.

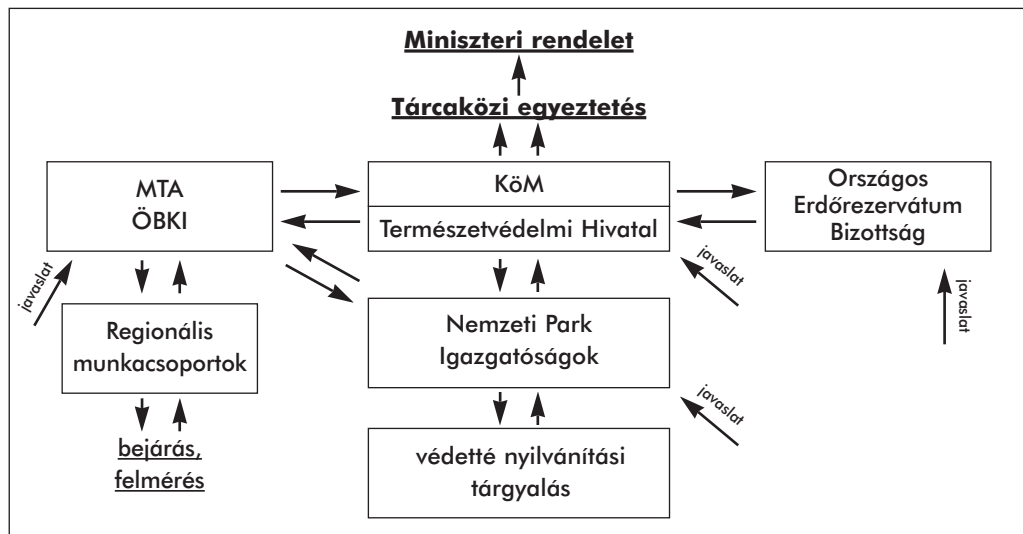
További esetleges területmódosításokkal, illetve -bővítésekkel kapcsolatosan felmerülő feladatok:

- új erdőrezervátum kijelölésére vagy területcserére beérkező javaslatok elbírálása,
- területbejárás, majd az alapfelmérés elkészítése,
- a védetté/erdőrezervátummá nyilvánítási eljárás kezdeményezése és lefolytatása,
- az erdőrezervátumok miniszteri rendelettel való kihirdetése.

A mára kialakult erdőrezervátum-hálózat létrehozása 1991-től 1997. január 1-jéig a KTM és

az FM közös feladata volt, a Regionális Erdőrezervátum Bizottságoktól beérkező javaslatokat a KTM – FM Országos Erdőrezervátum Bizottság bírálta el. Az erdőrezervátum céljára javasolt területek kiválasztásában és az első felmérések kivitelezésében a Soproni Egyetem, az Erdészeti Tudományos Intézet és a Vásárhelyi István Természetvédelmi Kör kiemelkedő szerepet vállalt.

Területmódosító, átminősítő javaslatok az illetékes nemzeti park igazgatósághoz, a KöM Természetvédelmi Hivatalához vagy az MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézetéhez (MTA ÖBKI) nyújthatók be. A beérkeztetett javaslatokat a 2001/2002. évben megújuló Országos Erdőrezervátum Bizottság véleményezi. A szükséges alapfelméréseket az MTA ÖBKI koordinálja, s azokat a szóban forgó területeket jól ismerő kutatókból, természetvédelmi szakemberekből álló munkacsoportok végzik. A védetté nyilvánítás előkészítése, az egyeztető tárgyalások kezdeményezése és lefolytatása a területileg illetékes nemzeti park igazgatóság feladata. Az előkészített és egyeztetett javaslatok alapján a KöM Természetvédelmi Hivatala előkészíti a miniszteri rendelet tervezetét, amely a tárcaközi egyeztetést követően a területet erdőrezervátummá nyilvánító környezetvédelmi miniszteri rendeletként jelenik meg.

1. ÁBRA Erdőrezervátumok kijelölésével kapcsolatos feladatok szervezeti keretei

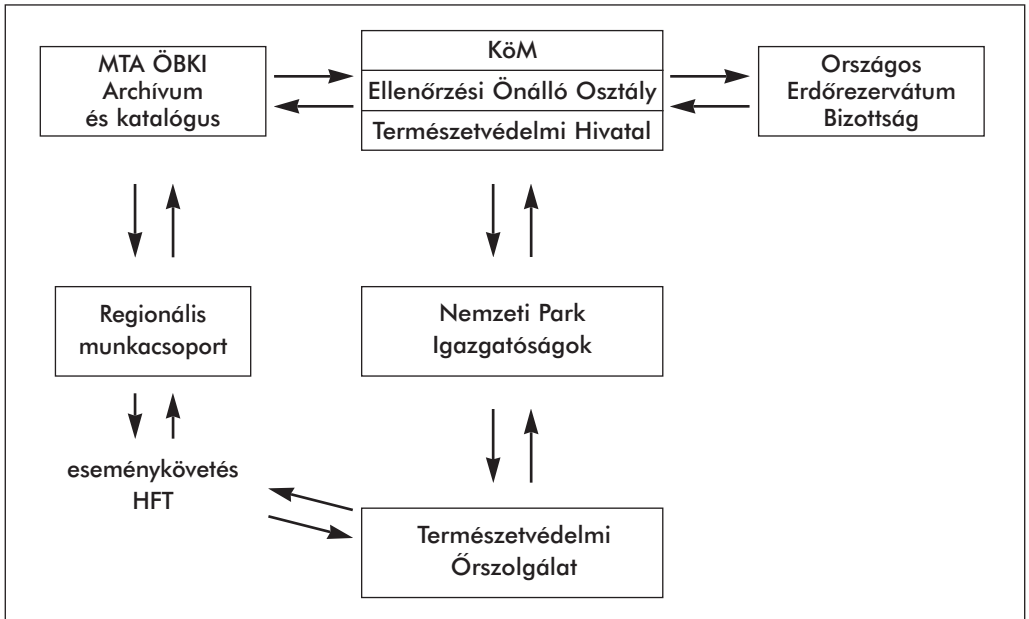
Erdőrezervátumok fenntartása és ellenőrzése

Az erdőrezervátumok fenntartásával kapcsolatos feladatok a természetközeli erdei életközösség természetes folyamatainak érvényre jutását és a terület háborítatlanságának biztosítását szolgálják. Ennek érdekében:

- az erdőrezervátumok magterületén biztosítani kell a teljes beavatkozásmentességet és a természetes ökoszisztéma folyamatainak szabad érvényesülését,
- lehetővé kell tenni a védőzónák magterületet védő funkcióját, valamint a védőzóna természetközeli állapotát,
- a csak megőrzésre javasolt erdőrezervátumok kivételével minden erdőrezervátumban lehetőleg évente eseménykövető felmérést és területellenőrzést kell végezni.¹

Az erdőrezervátumokból álló országos erdőrezervátum-hálózat fenntartásának, megőrzésének főhatósági irányítását a KöM Természetvédelmi Hivatala látja el. Az erdőrezervátumok

természetvédelmi kezelését első fokú természetvédelmi hatóságként is eljárva a területileg illetékes nemzeti park igazgatóság látja el, a KöM Természetvédelmi Hivatala szakmai irányelveinek figyelembevételével. A magterület érintetlenségét a törvényi szabályozás és az Állami Erdészeti Szolgálat által készített körzeti erdőtervek és a készülő természetvédelmi kezelési tervek előírásai szavatolják. A védőzónában folytatott természetközeli erdő- és vadgazdálkodás elveinek az adott erdőrezervátumban való megvalósulását az erdőrezervátum *hosszú távú fenntartási terve* (HFT) fogalmazza meg. A hosszú távú fenntartási terv, az adott nagyobb védett természeti terület kezelési tervének részeként, erdőrészlatszinten tárgyalja az erdőrezervátum fenntartásának feladatait, a természetvédelmi kezelés céljait és módszereit, valamint a természetvédelmi korlátozásokat. Az erdőrezervátumok hosszú távú fenntartási terveinek elkészítését az MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete szervezi és koordinálja. A rezervátumok hosszú távú fenntartási tervét az illetékes nemzeti park

2. ÁBRA Erdőrezervátumok fenntartásával, ellenőrzésével kapcsolatos feladatok szervezeti keretei

¹ Eseménykövetésen a terület rendszeres ellenőrzését és az erdő életét lényegesen befolyásoló, általában hirtelen fellépő jelenségek – széldöntés, hótörés, leégés, uralkodó fák kidőlése – dokumentálását értjük.

igazgatóság természetvédelmi szakfelügyelői a Természetvédelmi Őrszolgálat illetékes tagjaival, a regionális erdőrezervátum munkacsoport szakembereivel, és az erdőrezervátum-kutatásban részt vevő civil szervezetekkel közösen készítik. Ugyancsak az MTA ÖBKI feladata az elkészült HFT-k véleményezése. Az elkészült HFT a természetvédelmi kezelési terv részeként az erdőrezervátum kezelési tervének alapdokumentuma, így az a gazdálkodókkal, az Állami Erdészeti Szolgálattal és az erdőtervezőkkel folytatott egyeztető tárgyalások kiindulópontja.

Az erdőrezervátumokra előírt természetvédelmi korlátozások betartásának ellenőrzése, valamint a természeti csapások vagy az emberi károsítások bejelentése az illetékes nemzeti park igazgatóság felé a Természetvédelmi Őrszolgálat feladata. Az erdőrezervátumok felügyelete és védelme, továbbá az emberi beavatkozások és károkozások elhárítása érdekében, valamint az erdőrezervátumokban zajló erdődinamikai változások, esetleges természeti csapások (természetes bolygatások) nyomon követésére és dokumentálására minden erdőrezervátumban meg kell szervezni a rendszeres eseménykövetést. Ennek megszervezése előkészületben van. Az eseménykövetés adatainak, fotó- és térképdokumentációjának megőrzését az Erdőrezervátum-kutatási Program Archívuma biztosítja.

Erdőrezervátumok kutatása

Az erdőrezervátumok egyedülálló és kiemelten fontos referenciaterületei a hosszú távú erdődinamikai, erdőökológiai és természetvédelmi kutatásoknak.

Az erdőrezervátum-programnak a kutatással kapcsolatban felmerülő feladatai:

- a kutatások engedélyezése és nyilvántartása,
- a magyarországi erdőrezervátum-kutatás (nemzetközi erdőrezervátum-kutatási programokkal összehangolt) kutatási stratégiájának kidolgozása,
- a kutatások koordinálása és felügyelete,
- az erdőrezervátum-kutatás dokumentumainak és eredményeinek összegyűjtése, megőrzése, az információs rendszer fejlesztése,

- az erdőrezervátum-monitorozás feladatának összehangolása a Nemzeti Biodiverzitásmonitorozó Rendszerrel,
- az erdőrezervátumok védőzónájában folytatott természetközeli erdőgazdálkodási kísérletek koordinálása és dokumentálása,
- az erdőrezervátum-program természetvédelmi, erdőökológiai és természetközeli erdőgazdálkodással összefüggő eredményeinek publikálása, a szakközönség körében való bemutatása, megismertetése.

Az erdőrezervátum-kutatás koordinálásával a KöM Természetvédelmi Hivatala 1997-től az MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézetét bízta meg.

Az erdőrezervátum-kutatás alapja az a stratégia, amely szerint differenciálni kell a különböző rezervátumokban folyó kutatási és felmérési tevékenységek között (Standovár 2001). Az 1998/99-es országos erdőrezervátum-felmérés és -besorolás alapján megtörtént a hatvanhárom erdőrezervátum kutatási kategóriákba sorolása, amely ajánlást tesz az adott erdőrezervátumban javasolt kutatásokra (eseménykövetésre, hosszú távú vizsgálatsorozatra, célorientált kutatásra). A rezervátumokban végzett munkát az MTA ÖBKI-vel szerződésben álló regionális erdőrezervátum munkacsoportok végzik. Erdőrezervátumokban önálló kutatást kezdeményezhetnek az illetékes nemzeti park igazgatóságok, valamint külső megbízott kutatók, kutatócsoportok is.

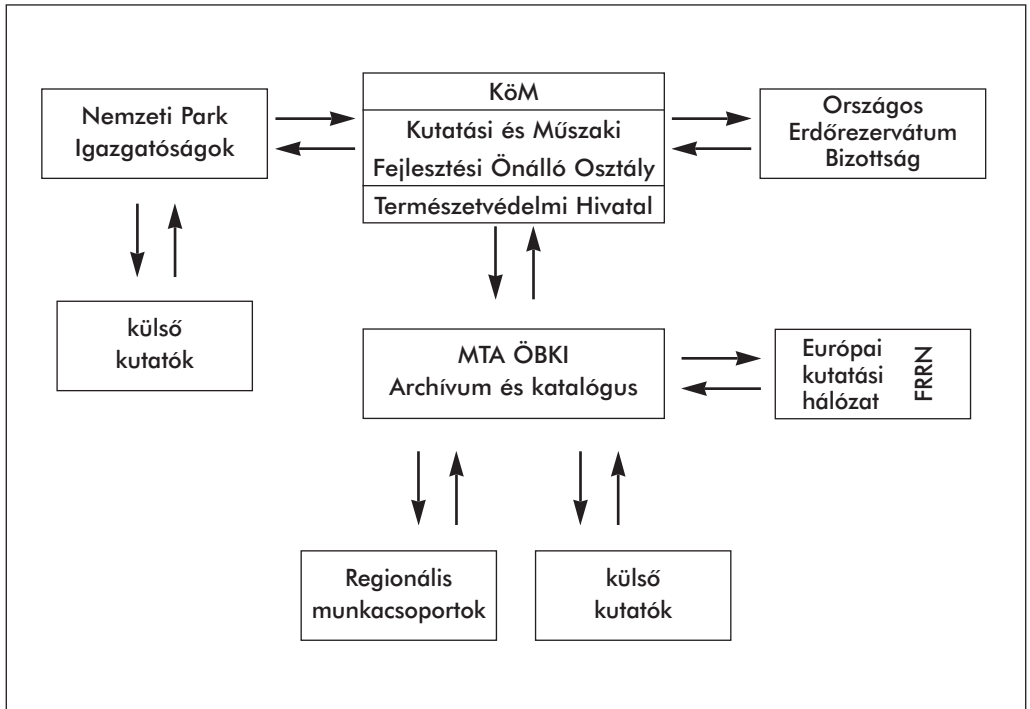
Erdőrezervátumbeli bármilyen felmérés és kutatás megkezdéséhez be kell szerezni a területre érvényes belépési és kutatási engedélyt. Az engedélyt első fokú természetvédelmi hatóságként az illetékes nemzeti park igazgatóság adja meg. A kutatási engedély megadását az MTA ÖBKI véleményezi, s egyetértése esetén azt támogatja. A kutatás eredményeiről az Erdőrezervátum-kutatási Program Archívuma számára – központi archiválás és nyilvántartás céljából – a kutatási zárójelentések egy példányát le kell adni a KöM Természetvédelmi Hivatalban. Javasoljuk, hogy a tervezett kutatási programokat a megújuló Országos Erdőrezervátum Bizottság is véleményezze, a programokkal, kísérletekkel és pályázati tevékenységgel kapcsolatban szakmai állásfoglalást adjon.

A monitorozásra javasolt erdőrezervátumokban a monitorozás során folyamatos, kölcsönös együttműködést kell kialakítani a Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer (NBmR) V. projektjével (Lombos erdők, erdőrezervátumok monitorozása, Demeter és mtsai 2001). Az együttműködés a mintaterületek közös kiválasztását, a metodikai egyeztetést, az adatok kölcsönös felhasználhatóságát illető megegyezést, valamint a finanszírozás egyeztetését foglalja magában. Az együttműködés a KöM Természetvédelmi Hivatalának Tájvédelmi, Erdészeti és Területfenntartási Főosztálya (Erdőrezervátum Program), Természetmegőrzési Főosztálya (NBmR) valamint a programkoordinátorok folyamatos együttműködése révén valósulhat meg.

Az eseménykövetés, monitorozás és kutatások dokumentumait, eredményeit az MTA ÖBKI az Erdőrezervátum-kutatási Program Archívumában kezeli, s azokról nyilvántartást, katalógust vezet. Az Erdőrezervátum-kutatási Program Archívumának és Katalógusának felépítése és folyamatos fejlesztése az MTA ÖBKI

feladata. Az erdőrezervátum-kutatási program nyitott a tematikájához szorosan nem kapcsolódó, de az erdő természetes folyamatait vizsgáló egyéb botanikai, zoológiai, mikológiai, erdészeti, ökológiai stb. kutatási projektek számára is. Az ilyen kutatások külső forrásból (pl. OTKA-, KAC-, EU-pályázatok alapján) finanszírozhatók. A kutatási engedély beszerzése, valamint az eredmények részleges közzététele az Erdőrezervátum-kutatási Program Archívumában és Katalógusában megegyezik az előbbiekkkel. A magyarországi erdőrezervátumhálózat és -kutatás tájékoztató adatait és az erdőrezervátumok általános jellemzőit (az ún. meta-adatokat) közzétesszük a COST E4 akcióprogram eredményeként létrehozott és folyamatosan bővülő (több európai ország erdőrezervátumainak meta-adataival részben már feltöltött) európai erdőrezervátumok adatbázisában. A Forest Reserves Research Network (FRRN) adatbázis a következő internetes címen érhető el:

www.efi.fi/Database_Gateway/FRRN/ (Parviainen et al. 1999, EC 2000).

3. ÁBRA Az erdőrezervátum-kutatás szervezeti keretei

erdőrezervátum-programmal kapcsolatban álló szervezetek és a legfontosabb feladatok áttekintése	Az erdőrezervátum-program irányítása	Képviselő az újjáalakuló Országos Erdőrezervátum Bizottságban *	Erdőrezervátumra nyilvánítás, területbővítés, módosító javaslatok	Természetvédelmi hatósági, szakhatósági feladatok	Erdőrezervátumok fenntartása, őrzése és ellenőrzése	Kutatás, monitorozás, felmérés, eseménykövetés
KöM Természetvédelmi Hivatal	✓	✓	✓		✓	✓
MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézet	✓	✓	✓ javaslat			✓
Újjáalakuló Országos Erdőrezervátum Bizottság			✓			
Nemzeti Park Igazgatóságok			✓	✓	✓	✓
Környezet- és Természetvédelmi Főfelügyelőség				✓		
Természetvédelmi Őrszolgálat					✓	
FVM Erdészeti Hivatala		✓	✓			
ERTI Erdészeti Tudományos Intézet		✓				✓
Állami Erdészeti Szolgálat		✓	✓			✓
Regionális Erdőrezervátum Munkacsoportok**		✓	✓ javaslat		✓ ellenőrzés	✓
Vásárhelyi István Természetvédelmi Kör		✓	✓ javaslat			✓
Pro Silva Hungaria		✓				
WWF Magyarország		✓				
NBmR, Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer						✓
Külső kutatócsoportok, kutatók			✓ javaslat			✓
Gazdálkodó			✓ javaslat		✓	✓

* Az Országos Erdőrezervátum Bizottság feladatkörének és hatáskörének meghatározása és a bizottság újjáalakítása 2001 szeptemberéig nem fejeződött be.

** Az ELTE, a NyME, a JPTE, a DE és a nemzeti parkok munkatársai.

✓ Tervezett vagy lehetséges részvétel.

1. TÁBLÁZAT **Az erdőrezervátum-programmal kapcsolatban álló hazai szervezetek és feladataik áttekintése**

Az Erdőrezervátum-kutatási Program infrastrukturális feltételei

(Horváth Ferenc)

Az erdőrezervátumokban folyó hosszú távú kutatások eredményeinek megőrzéséhez és értéknövelő felhalmozásához alapvetően szükség van néhány „infrastrukturális”-nak nevezhető beruházásra. Ezeknek egy részét terepen, az erdőrezervátumok területén kell kialakítani, más részét ezzel párhuzamosan – az információs rendszerben. A későbbiek során a már kialakított terepi és informatikai „közmű” folyamatos karbantartására és igény szerinti fejlesztésére, illetve az információk naprakészen tartására van szükség. Az informatikai infrastruktúra kiemelten fontos eleme a különféle dokumentumokat befogadó archívum és annak nyilvántartása.

Az erdőrezervátumok területén való tájékozódást lehetővé tevő jelzések rendszere

A kutatások terepi infrastruktúrájának minimuma a mintavételi helyek, a részletesen vizsgált állományrészek, állabok, transzektek, jelölt fák, felvételezési kvadrátok, bejárési útvonalak, kerítések stb. gyors, pontos és kétségek nélküli megtalálását, lokalizálását lehetővé tevő terepi jelzések, kítűzések és jelölések rendszere, továbbá a pontos jegyzőkönyvi és térképi dokumentálásuk. Az erdőgazdálkodók által kialakított út- és nyiladékhálózaton, a tag- és részlethatárok jelzésein, valamint a természetes terephatárokon túlmenően további terepi jelzésekre van szükség. Az eltérő kutatási szintekre besorolt erdőrezervátumokban a különböző vizsgálati módszerek természetesen eltérő mélységű terepi tájékozódást igényelnek. Így az eseménykövetésnek a terület nagy részét érintő állandó bejárési útvonalak és „megállóhelyek” kialakítására van szüksége, amelyeknek nyomvonalát, illetve pontjait térképről nehezen azonosítható helyzetekben festéssel célszerű a terepen rögzíteni. Az alapvizsgálatok bizonyos esetekben az 50 x 50, illetve 100 x 100 m-es tájékozódási alaphálózat terepi kijelölését, továbbá az állabhatárok

megállapítását és jelzését (felfestését) igényelhetik. Az alaphálózat pontjait (amelyek a hálózat csomópontjához legközelebb álló fa törzsére festett jelzésekkel jelölhető) egyértelmű számozással, illetve azonosítókkal kell ellátni. Mind a tájékozódási alaphálózatot, mind az állabhatárokat legalább 1 : 10 000-es (de inkább 1 : 5000-es) méretarányú térképen is rögzíteni kell. A részletesebb vizsgálatok nagy pontossággal bemért egyedi jelzéseket igényelhetnek, amelyeknek egy része felfestés, sorszámozás, más része kítűzés, illetve nagy méretarányú térképen való dokumentálás lehet. Ilyen jelzésekkel kell megoldani az állandó mintavételi helyek, transzektek és felmérőpontok, sarokpontok, illetve középpontok terepi és térképi rögzítését. A térképi ábrázolást 1 : 1000-es (esetleg 1 : 5000-es) méretarányú alaptérképeken kell dokumentálni.

Az erdőrezervátum-program „térinformatikai közműve”

A szükséges alaptérképek egy része készen beszerezhető; közülük tartoznak a magyarországi erdészeti, erdőtervi térképek (erdőtérképek) 1 : 10000-es és 1 : 25000-es, az Egységes Országos Térképrendszer (EOTR) 1 : 10000-es, továbbá a Gauss-Krüger vetületű katonai térképek 1 : 25000-es méretarányú szelvényei (Bácsatyai 1993). A három térképrendszernek nagymértékben eltér a tematikája, a topográfiai pontossága, a vetületi és szelvényezési rendszere, s egyik sem elégíti ki teljesen a terepmunkák munkatérképigényét. Mindezek miatt nélkülözhetetlen az egyedi munkatérképek készítése. Az egyedi munkatérképekhez csak a közös vetületi rendszerű, egységes tematikájú térinformatikai adatbázis kialakítása ad megfelelő alapot, amelynek felhasználásával a szükséges tematikájú és egyedi kivágatú munkatérképek igény szerint elkészíthetők. A különböző kutatási, vizsgálati módszerek 1 : 10000, 1 : 5000 és 1 : 1000-es méretarányú munkatérképek egyedi készítését igénylik.

A kutatásokat támogató egyedi alaptérképek igénye és sokfélesége, továbbá a térképezést és a pontos lokalizálást megkövetelő feladatok szükségessé teszik egy térképtár és egy térinformatikai adatbázis, valamint az ezekre

épülő térinformatikai szolgáltatások kialakítását, fenntartását és igények/lehetőségek szerinti fejlesztését

Az Erdőrezervátum-kutatási Program Archívuma és Katalógusa

Az erdőrezervátumokkal kapcsolatos kutatási eredmények és dokumentumok központi archiválása és nyilvántartása rendkívül fontos. A központi archívumnak kell megőriznie és nyilvántartania a dokumentumokat, amelyeknek egy része térképi anyag – ezeknek tárolása és őrzése térképtárat kíván –, más része különféle dokumentum. Az erdőrezervátum-kutatáshoz szorosan kapcsolódó dokumentumok legfontosabb gyűjtési köre az alábbiakra kell kiterjedjen:

- erdőrezervátumok történetére, a régebbi erdő- és vadgazdálkodásra, erdőhasználatra vonatkozó dokumentumok, információk, (történeti) térképek, leírások,
- erdőrezervátumok területére vonatkozó nem publikált háttér adatok, térképek, tanulmányok,
- erdőrezervátumok területére vonatkozó érvényes és történeti üzemtervek, erdőtervek, illetve a természetvédelmi tervek és az azok keretébe illeszkedő hosszú távú fenntartási tervek,
- erdőrezervátumok területén folytatott, illetve jelenleg is folyó vagy tervezett kutatási, kezelési projektek ismertetése, összefoglalása, leírása,
- erdőrezervátumokhoz kapcsolódó kutatási projektek, vizsgálatok, szakdolgozatok, felmérések, tanulmányok, jelentések eredményközlő, nem publikált dokumentumai (leírás, térkép, fénykép, összetett tanulmány stb.),
- erdőrezervátumokhoz kapcsolódó tudományos publikációk, cikkek és könyvek, valamint a témakörhöz kapcsolódó folyóiratok és periodikák,
- erdőrezervátumokhoz vagy a témakörhöz kapcsolódó internetes dokumentumok címei („link-gyűjtemény”).

A térképeket és dokumentumokat naprakészen kell nyilvántartani, lehetőség szerint úgy,

hogyan hatékony és sokoldalú keresést tegyen lehetővé a programban részt vevő kutatók és vezetők számára.

Önálló periodika: az eredmények hosszú távú megőrzésének hagyományos módszere

A hosszú távú programok eredményeinek elvesztését vagy értékcsökkenését leginkább a nem kielégítő, hiányos dokumentálás és az adatok helyes értelmezését lehetővé tevő információk elvesztése – az adatok, adatbázisok korszerű információkezelésének hiánya, vagy a tárolási, archiválási technológia gyors elavulása, végső soron az inkompatibilissé váló archívum információihoz való hozzáférés ellehetetlenedése – okozza (Michener 1986). E hibák elkerülésének hagyományos ellenszere az alapadatok és eredmények körültekintően alapos és részletekbe menő publikálása (néhány száz példányban való kiadása és terjesztése), amelyre azonban ma már tudományos folyóirat alig vállalkozik. Ezért – de más indokok miatt is – az Erdőrezervátum-kutatási Program eredményeinek rendszeres publikálása céljából önálló periodikát kell alapítani.

Irodalom (jogszabályok is)

- 3581/1991. kormányhatározat a kormány rövid és középtávú környezetvédelmi intézkedési tervéről. (C/ Egyéb feladatok, 37. pont: az erdőrezervátum-hálózat létrehozása, felelős FM és KTM).
1996. évi LIII. törvény a természet védelméről
1996. évi LIV. törvény az erdőről és az erdő védelméről
1996. évi LV. törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról
1997. évi CLIX. törvény a fegyveres biztonsági őrségről, a természetvédelmi és a mezeti őrszolgálatról
- 1/2000. KöM-rendelet az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság illetékességi területén levő egyes védett természeti területek erdőrezervátummá nyilvánításáról.
- 2/2000. KöM-rendelet a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság illetékességi területén levő egyes védett természeti területek erdőrezervátummá nyilvánításáról.

- 3/2000. *KöM-rendelet* a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság illetékességi területén levő egyes védett természeti területek erdőrezervátummá nyilvánításáról.
- 4/2000. *KöM-rendelet* a Duna–Dráva Nemzeti Park Igazgatóság illetékességi területén levő egyes védett természeti területek erdőrezervátummá nyilvánításáról.
- 9/2000. *KöM-rendelet* a Természetvédelmi Őrszolgálat Szolgálati Szabályzatáról
- 13/2000. *KöM-rendelet* a Fertő–Hanság Nemzeti Park Igazgatóság illetékességi területén levő egyes védett természeti területek erdőrezervátummá nyilvánításáról.
- 14/2000. *KöM-rendelet* a Duna–Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság illetékességi területén levő egyes védett természeti területek erdőrezervátummá nyilvánításáról.
- 15/2000. *KöM-rendelet* a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság illetékességi területén levő egyes védett természeti területek erdőrezervátummá nyilvánításáról.
- 16/2000. *KöM-rendelet* a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság illetékességi területén levő egyes védett természeti területek erdőrezervátummá nyilvánításáról.
- 17/2000. *KöM-rendelet* a Kőrös–Maros Nemzeti Park Igazgatóság illetékességi területén levő egyes védett természeti területek erdőrezervátummá nyilvánításáról.
- Agócs J. (1984): Csináljunk őserdőt. *Búvár*, 5. évf., 232. old.
- Bácsatyai L. (1993): Magyarországi vetületek. *Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó*, Budapest, p. 196 (ISBN 963 356 100 0).
- Czajlik P. (1986): A teljes értékű erdők. *Természetvédelem* 10: 8–11.
- Csapody I., Szodfridt I. (1970): Természetes erdőtípusok védelme, *Az Erdő* 19: 22–226.
- Demeter, A., Török K., Fodor L., Batáry P. (szerk.) (2001): Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer. Mintavételi eljárások. *Környezetvédelmi Minisztérium Természetvédelmi Hivatala*, Budapest (www.ktm.hu/gridbp/biodiver/index.htm).
- European Commission (2000): EUR 19550 – COST Action E4 – Forest Reserves Research Network. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, pp 377.
- Horváth F. (1999): Irányelvek, prioritások és feladatok 1999/2000-ben az erdőrezervátumok hosszú távú fenntartási terveinek kidolgozásához. In: Országos Erdőrezervátum Program 1998-as zárójelentése. MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete, Vácrátót.
- Kaán K. (1932): A természetvédelem és a természeti emlékek. Királyi Magyar Természet-tudományi Társulat, Budapest, pp 312.
- Kovács M. (1989): Tervezet a hazai erdőrezervátum-hálózat kialakítására. Kézirat, KTM Természetvédelmi Hivatala, Élővilágvédelmi Főosztály, p. 4.
- Michener, W. K. (1986): Data management and long term ecological research. In Michener, W. K. (ed.): *Research Data Management in the Ecological Sciences*. Belle W. Baruch Library in Marine Science, No. 16, pp. 1-8, Columbia, South Carolina: University of South Carolina Press.
- Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer V. Projekt Erdőrezervátumok – Kezelt lombos erdők <http://www.gridbp.ktm.hu/biodiver/index.htm>.
- Parviainen, J., K. Kassioumis, W. Bücking, E. Hochbichler, R. Päävinen, D. Little (1999): COST Action E4 – Forest Reserves Research Network in Europe – Missions, Goals, Outputs, Linkages, Recommendations and Partners. Final Report. The Finnish Forest Research Institute, Joensuu Research Station, pp 28.
- Somogyi Z. (1989): Az erdőgazdálkodás és a földi környezet. *Az Erdő*, 38 (1): 37–40.
- Somogyi Z., Halupa L. (1993): Az erdőrezervátumok célja, feladata, kijelölésük és vizsgálatuk fontosabb szempontjai. Részjelentés, Erdészeti Tudományos Intézet, pp 1–11.
- Standovár T. (2001): Kutatási stratégia. In Horváth F., Borhidi A. (szerk.): *A hazai erdőrezervátum-kutatás célja, stratégiája és módszerei*. Budapest, TermészetBÚVÁR Alapítvány Kiadó. A KöM Természetvédelmi Hivatalának tanulmánykötetei 8.
- Temesi G. (1993): Erdőrezervátumok. Tanulmány, KTM Élővilágvédelmi Főosztálya.

Érkezett: 2001. szeptember 24-én

Lektorálta: Kovács Máttyás

*Környezetvédelmi Minisztérium,
Természetvédelmi Hivatal*

TARTALOM / CONTENTS

Beköszöntő / Preface (Borhidi Attila)	1
Mit jelent számunkra az erdőrezervátum? / What does forest reserve mean for us? (Bartha Dénes, Bidló András, Borhidi Attila, Bölöni János, Czájlik Péter, Horváth Ferenc, Kovács Gábor, Mázsa Katalin, Somogyi Zoltán, Standovár Tibor)	3
Az erdőrezervátum-program / Forest Reserves Programme in Hungary (Horváth Ferenc, Mázsa Katalin, Temesi Géza)	5
Az Országos Erdőrezervátum-hálózat bemutatása az Országos Erdőállomány-adattár alapján / Presentation of the Forest Reserves Network Hungary Based on the Hungarian Forest Resource Database (Bartha Dénes, Esztó Piroska)	21
Főbb erdőtársulás-csoportok részaránya az Országos Erdőrezervátum-hálózatban / Proportion of the main natural forests in the Hungarian Forest Reserves Network (Bölöni János)	45

